

Олена Галета

МОЄМУ ПОКОЛІННЮ ПОЩАСТИЛО
(з нагоди 80-літнього ювілею професора Миколи Ільницького)

...Мені й моїм друзям одразу після вступу на філологічний факультет Львівського університету пощастило: саме цього року Микола Миколайович Ільницький уперше почав читати там лекції. Коли ми після літа повернулися вже другоккурсниками, то пішли слухати його ще раз. Це було не повторення. Це повернення. Не для того, щоб навчитись, а щоб навчатись: як жити, як думати, як не зупинятися.

Про науковця найкраще говорять його праці. Однак перелік наукових публікацій М. Ільницького налічує сотні позицій, серед яких – понад два десятки монографій. Щороку, коли кафедра теорії літератури і порівняльного літературознавства Львівського національного університету імені Івана Франка, яку Микола Миколайович очолює із часу її заснування у 2001 р., звітує про виконану наукову роботу, його публікації рахують десятками. Про визнання наукових і творчих досягнень науковця свідчить також обрання його у 2003 р. членом-кореспондентом Національної академії наук України.

Літературознавство – заняття не менш творче, аніж сама література. Творчість розуму, здатність до створення інтелектуальних сюжетів, постійний пошук “живих” тем й оживлення тих, які здавалися похованими: чи то внаслідок усе-уже-написаності, чи то звичайної відсутності уваги. Адже людська увага здатна зупинитися тільки на тому, що вже назване й, отже, виокремлене з безликого потоку існування. Як стверджував свого часу С. Малларме, називати означає створювати. Письменник, називаючи, пересотворює світ. Критик, називаючи, пересотворює літературу, надаючи написаному статус прочитаного.

Літературознавець, обираючи ті чи ті події для розмови, тим самим визволяє їх із рамок сухої хронології й переносить в історію. Хороший літературознавець робить цю історію особистою – не лише для себе, а і для читачів, готових за ним слідувати. Відчитані твори належать відтепер не лише часу появи – вони набувають нової ваги й актуальності, стають частиною нашого досвіду – тут-і-тепер нашої літератури. Праці Миколи Миколайовича не викликають відчуття “стороннього голосу”. І не лише тоді, коли незрідка він пише про своїх сучасників і чує голоси у відповідь – як-от голос П. Тичини, й О. Гончара, і В. Стуса, які відгукувалися на його літературознавчі розвідки й роздуми...

Такого посередництва особливо потребували автори й тексти, надовго заховані у спеціальних фондах, загублені в розрізнених примірниках періодичних видань кількадесятилітньої давності чи поодиноких екземплярах понижених тиражів. На початку дев'яностих, коли ламалися усталені рамці й суспільство – як і науку – розглядали навсідч у невизначеності, Микола Миколайович працював у відкритих для дослідників бібліотечних архівах (“я людина не богемна, найточніше назвати б, бібліотечна”, – так він згадує про той час).

Так поверталися імена і твори, набуваючи свого другого життя у працях професора М. Ільницького. Варто переглянути хоча б монографії “Західноукраїнська і емігрантська поезія 20–30-х років” (К., 1992), “Від “Молодої Музи” до “Празької школи” (Львів, 1995), “Українська повоєнна еміграційна поезія” (Львів, 1995), “Критики і критерії: Літературно-критична думка в Західній Україні 20–30-х рр. ХХ ст.” (Львів, кн.1, 1998; кн. 2, 2003). Художники “вписують” людей в історію, створюючи їхні портрети. Так само й літературознавці. Завдяки літературним портретам М. Ільницького, розгорнутим до широти монографій, для сучасників і наступників залишається вирізненими із “загальних фотографій” обличчя М. Яцкова, Б.-І. Антонича, Б. Олійника, Д. Павличка, І. Драча, І. Калинця. У статтях і передмовях повертаються чи ближчають Ю. Дараган, В. Лесич, Б. Нижанківський, О. Тарнавський, С. Гординський, Б. Рубчак, В. Хмельюк, І. Костецький, Ю. Косач, О. Зуєвський, Віра Вовк...

Особливого колориту дослідженням М. Ільницького надає постійна присутність у них літературного Львова як своєрідного центру його текстового світу. Львів як мала батьківщина, заселена великими людьми. Або без пафосу: заселена звичайними людьми, які думали, творили, сперечалися. Як, скажімо, молодомузівці – молоді літератори початку ХХ ст., які збиралися за філіжанкою кави в легендарній львівській кав'ярні “Монополь”. Або літературні критики першої половини минулого століття, котрі досі не отримали належної “прописки” в літературознавчих монографіях, підручниках чи історіях літератури: Л. Білецький, М. Рудницький, Д. Донцов, М. Гнатишак, Є.-Ю. Пеленський. Їхні імена знову стають знайомими, завдяки детальному осмисленню і клопіткій праці Миколи Миколайовича вони набувають упізнаваності, відсилають зацікавлених читачів до відповідних літературознавчих концепцій.

За працями професора М. Ільницького можна відчитати всю літературну історію Львова у ХХ ст. Особливо варто зупинитися на книжці (точніше, двох книжках із колоритною назвою, які віддзеркалюють обидві половинки ХХ ст. у його літературному вимірі) “Драма без катарсису”. Вони – не про літературу, точніше, не зовсім, не тільки про літературу. Вони – про те, що називають літературним життям чи довоколалітературним дискурсом. Розповідь про літературне повсякдення, де,

власне, і розгортається справжня історія – та, в якій кожна подія має значення, уже хоча б тому, що вона існує, вона відбувається. Ці книжки аж ніяк не можна назвати звичною історією літератури, це радше свідчення самовидця, який перетворює історію на літературу, надаючи їй словесного вираження, а літературу перетворює на історію (історія – це також щось розказане), розгортаючи її послідовно в часі.

Сучасний французький теоретик літератури А. Компаньйон звернув увагу на те, що в літературному процесі з кінця ХХ ст. особливої ваги набуває так звана паралітература – жанри, які раніше перебували на маргінесах дослідницьких зацікавлень, трактувалися як своєрідна недолітература: мемуари, епістолярій, щоденники... Неважко помітити, що всі вони зраджують присутність автора – як людини із власними переконаннями й захопленнями, а також емоціями, настроєм, турботами і вподобаннями. Щось подібне відбувається й у літературознавстві – пошук нових та актуальних способів викладу, відмінних від традиційного підручника чи суто академічного дослідження, написаного сухим науковим сленгом з імітацією гіпертрофованої присутності, вираженої за допомогою знеособленого ми: ми поставили перед собою мету, ми визначили завдання, ми досягли результатів. Книжки М. Ільницького виростають не з “мети” й “поставлених завдань” – вони народжуються з бажання сказати, освідчити чи навіть освідчитися авторам, текстам, літературним епохам. Принаймні таке моє враження як читача. У цих працях бачимо людину, яка дослухається до інших голосів, закликає їх промовляти зі сторінок власних досліджень.

І закликає до розмови читачів. Діалогічність тут присутня як простування – постійний рух углиб, до найпростішого – праречі і праслова, за висловом Б.-І. Антонича.

Таке розуміння й писання народжується з пафосу – але не як вигуку, а як внутрішнього схвилювання. І наступної спроби з’ясувати, що й чому схвилює. Пафос – первісно це особливий стан, з якого починається письмо.

В авторській передмові до ювілейного тритомного видання “На перехрестях віку” мене зупинив короткий вислів: “Моєму поколінню пощастило”. Тут згадалося, що це покоління мало дитинством війну. Потім голодна юність і дорога до педінституту (згадую з розповідей Миколи Миколайовича, як він вирушив пішки з рідного бойківського села до Дрогобича). Ламання ідеологічним тиском і страх за буття-собою. Коли ж відкривалися архіви й кордони, приходила розгубленість – уже стільки життя проминуло, а так багато ще треба досягнути. І далі – відчуття недочитаності, недоцінованості власного покоління в теперішньому літературознавстві. Про все це М. Ільницький оповідає у спогадах та інтерв’ю.

І все ж остаточну оцінку свого покоління Микола Миколайович дає за іншим – за тим, що було і є в ньому хорошого. Насамперед це люди – талановиті, бентежні й дивні, бо вміли дивувати.

Я вкотре здивувалася. І спробувала навчитися: моєму поколінню пощастило.

Отримано 14 квітня 2014 р.

м. Львів

